

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA HARAKATLI O'YINLAR ORQALI
HAMJIHATLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI**

Karimova Sadoqat Mamaraimovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich ta'limda harakatli o'yinlar orqali o'quvchilarda hamjihatlikni shakllantirishning pedagogik modeli ishlab chiqiladi. Model maqsadli, metodologik, mazmunijarayonli, tashkiliy-pedagogik va diagnostik-natijaviy bloklardan tarkib topgan. Nazariy tahlil va pedagogik modellashirish asosida ijobiy o'zaro bog'liqlik, individual mas'uliyat, inklyuziv ishtirok, rollarning almashishi va guruhij refleksiya modelning asosij tamoyillari sifatida belgilandi. Model o'yinning motor vazifasi, hamkorlik vazifasi va refleksiv vazifasini yagona mashg'ulot siklida integratsiyalashni nazarda tutadi.

Kalit so'zlar: pedagogik model, harakatli o'yin, hamjihatlik, boshlang'ich ta'lim, ijobij o'zaro bog'liqlik, refleksiya.

Аннотация. В статье разработана педагогическая модель формирования сплочённости младших школьников посредством подвижных игр. Модель включает целевой, методологический, содержательно-процессуальный, организационно-педагогический и диагностико-результативный блоки. На основе теоретического анализа и педагогического моделирования определены принципы положительной взаимозависимости, индивидуальной ответственности, инклюзивного участия, смены ролей и групповой рефлексии. Модель объединяет двигательную, кооперативную и рефлексивную задачи в едином цикле занятия.

Ключевые слова: педагогическая модель, подвижная игра, сплочённость, начальное образование, положительная взаимозависимость, рефлексия.

Abstract. The article develops a pedagogical model for forming cohesion among primary school pupils through active games. The model consists of goal-oriented, methodological, content-process, organizational-pedagogical, and diagnostic-result blocks. Theoretical analysis and pedagogical modelling identify positive interdependence, individual accountability, inclusive participation, role rotation, and group reflection as core principles. The model integrates motor, cooperative, and reflective tasks within one lesson cycle.

Keywords: pedagogical model, active game, cohesion, primary education, positive interdependence, reflection.

KIRISH

Boshlang'ich ta'limda sinf jamoasining ijtimoiy yaxlitligi o'quvchilarning psixologik xavfsizligi, darsdagi faolligi va o'zaro yordamga tayyorligiga bevosita ta'sir qiladi. Hamjihatlik individual farqlarni yo'qotish emas, balki turli imkonijyat va tajribaga ega bolalarning umumij maqsad doirasida kelishilgan harakat qilish qobiliyatidir. Ta'limning

shaxsni ijtimoiy hayotga tayyorlash vazifasi mazkur sifatni maqsadli rivojlantirishni talab etadi [1].

Harakatli o'yinlar bolalar uchun tabiiy faoliyat shakli bo'lib, ular motor faollikni qoida, emotsiya va tengdoshlararo o'zaro ta'sir bilan birlashtiradi. Jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy rivojlanishga ijobiy ta'siri ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan, ammo bu ta'sir faqat faoliyatning pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilishi sharoitida yuzaga keladi [2]. Shu sababli hamjihatlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi komponentlar, aloqalar va shartlarni yaxlit modelda ifodalash ilmiy-metodik zarurat hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot nazariy xarakterga ega. Material sifatida ta'lim va jismoniy tarbiya sohasidagi normativ hujjatlar, milliy harakatli o'yinlar metodikasiga oid darsliklar, kooperativ ta'lim, ijtimoiy-emotsional o'rganish va jismoniy tarbiya pedagogikasi bo'yicha ilmiy maqolalar tanlandi. Tizimli tahlil yordamida hamjihatlikni ifodalovchi tarkibiy belgilar, qiyosiy tahlil orqali raqobat va hamkorlikka asoslangan o'yin tuzilmalari farqi, pedagogik modellashtirish orqali esa komponentlar o'rtasidagi funksional aloqalar aniqlandi.

Model qurilishida uch talab qabul qilindi: konseptual yaxlitlik — maqsad, tamoyil, mazmun va natijaning o'zaro mosligi; texnologik takrorlanuvchanlik — o'qituvchi model bosqichlarini turli o'yinlarda qo'llay olishi; diagnostik aniqlik — hamjihatlik natijalarining kuzatiladigan xatti-harakatlar orqali baholanishi. Kooperativ ta'limning asosiy elementlari va jismoniy tarbiya bo'yicha modelga asoslangan amaliyot haqidagi tadqiqotlar metodologik tayanch sifatida olindi [3; 4; 5].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ishlab chiqilgan modelning maqsadli bloki boshlang'ich sinf o'quvchilarida jamoaga mansublik, umumiy maqsadni qabul qilish, o'zaro yordam, muvofiqlashtirilgan muloqot va guruh natijasi uchun mas'uliyatni shakllantirishga qaratilgan. Maqsad hamjihatlikni umumiy axloqiy shior sifatida emas, konkret o'yin vaziyatlarida namoyon bo'ladigan kompetensiya sifatida belgilaydi.

Metodologik blok tizimli-faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan, kooperativ va aksiologik yondashuvlarni birlashtiradi. Tizimli-faoliyatli yondashuv hamjihatlikning faoliyat jarayonida egallanishini; shaxsga yo'naltirilgan yondashuv har bir bolaning imkoniyati va qadrini tan olishni; kooperativ yondashuv ijobiy o'zaro bog'liqlik va individual javobgarlikning birligini; aksiologik yondashuv esa o'zaro hurmat, adolat va yordamni qadriyat sifatida mustahkamlashni ta'minlaydi.

Mazmunij-jarayonli blok uch turdagi vazifaning integratsiyasiga asoslanadi. Motor vazifa harakat ko'nikmasini rivojlantiradi; hamkorlik vazifasi rollarni bo'lishish, ma'lumot almashish yoki sherikni qo'llashni talab qiladi; refleksiv vazifa esa o'quvchining o'z xatti-harakati va jamoa jarayonini tahlil qilishiga yo'naltiriladi. Masalan, to'p uzatish o'yinida motor maqsad aniq uzatish bo'lsa, hamkorlik maqsadi har bir a'zoga teng imkon yaratish, refleksiv maqsad esa qaysi signal jamoa harakatini yaxshilaganini tushuntirishdir.

Tashkiliy-pedagogik blok quyidagi shartlarni qamrab oladi: o'yin vazifasining yoshga mosligi; jismoniy va psixologik xavfsizlik; barcha o'quvchilarning faol qolishi; guruh tarkibining maqsadga muvofiq almashishi; rollarning rotatsiyasi; raqobatning hamkorlik mezonlariga bo'ysundirilishi; o'qituvchining fasilitatorlik pozitsiyasi. O'yinchi xato qilganda uzoq vaqt "chiqarib yuborish" hamjihatlik maqsadiga zid bo'lgani uchun qayta urinish yoki boshqa rolga o'tish mexanizmi ustuvor qo'llanadi.

Diagnostic-natijaviy blok to'rtta mezonni o'z ichiga oladi. Motivatsion-qadriyatli mezon umumiy natijaga qiziqish va sherik muvaffaqiyatini qo'llashda; kommunikativ mezon aniq signal, tinglash va kelishishda; faoliyatli-mas'uliyat mezonni rolni bajarish va yordam ko'rsatishda; refleksiv mezon o'z hissasini xolis baholash va takomillashtirish rejasini ayta olishda namoyon bo'ladi. Har bir mezon "barqaror", "vaziyatga bog'liq" va "yetarli shakllanmagan" darajalarda sifatli tavsiflanishi mumkin.

Modelning ishlash mexanizmi siklikdir: dastlabki kuzatuv — ijtimoiy maqsadni belgilash — o'yin vazifasini kooperativ tuzish — faoliyatni kuzatish — guruhviy refleksiya — keyingi vazifani korreksiyalash. Mazkur sikl hamjihatlikni bir martalik tadbir natijasiga bog'lamaydi. Kooperativ ta'lim bo'yicha sistematik sharhlar uzoqroq va izchil amaliyot zarurligini ko'rsatadi [4], 2025-yilgi meta-tahlilda esa ijtimoiy natijalar bo'yicha o'rtacha ijobiy ta'sir qayd etilgan [5].

Modelning amaliy qiymati o'qituvchiga yangi o'yin topishdan ko'ra mavjud o'yinni hamjihatlik vazifasiga mos qayta loyihalash imkonini berishidadir. Bunda "kim tez?" savoli "jamoaga barcha a'zolari qanday jalb qildi?", "qaysi rol umumiy natijaga xizmat qildi?" savollari bilan to'ldiriladi. Natijada baholash jismoniy ko'rsatkich va ijtimoiy sifatning integrativ tahliliga aylanadi.

XULOSA

Harakatli o'yinlar orqali hamjihatlikni shakllantirishning pedagogik modeli maqsadli, metodologik, mazmunijarayonli, tashkiliy-pedagogik va diagnostik-natijaviy bloklarning o'zaro aloqasiga asoslanadi. Modelning markaziy mexanizmi motor, hamkorlik va refleksiv vazifalarning yagona o'yin siklida birlashishidir.

Ijobiy o'zaro bog'liqlik, individual mas'uliyat, inklyuziv ishtirok, rollarning almashishi va guruhviy refleksiya modelning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Taklif etilgan tuzilma keyingi tajriba-sinov ishlarida aniq diagnostik vositalar, mashg'ulotlar dasturi va statistik tahlil bilan tekshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. Bailey R. Physical education and sport in schools: a review of benefits and outcomes // Journal of School Health. — 2006. — Vol. 76, No. 8. — P. 397–401. DOI: 10.1111/j.1746-1561.2006.00132.x.

3. Johnson D.W., Johnson R.T., Holubec E.J. Cooperation in the Classroom. 7th ed. — Edina, MN: Interaction Book Company, 1998.

4. Bores-García D., Hortigüela-Alcalá D., Fernandez-Rio F.J., González-Calvo G., Barba-Martín R. Research on cooperative learning in physical education: systematic review of the last five years // Research Quarterly for Exercise and Sport. — 2021. — Vol. 92, No. 1. — P. 146–155. DOI: 10.1080/02701367.2020.1719276.

5. Boke H., Aygun Y., Tufekci S., Yagin F.H., Canpolat B., Norman G., Prieto-González P., Ardigò L.P. Effects of cooperative learning on students' learning outcomes in physical education: a meta-analysis // Frontiers in Psychology. — 2025. — Vol. 16. — Article 1508808. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1508808.

6. Usmanxodjayev T.S., Isroilov Sh.X., Pulatov A.A., Pulatov Sh.A. Milliy va harakatli o'yinlar. — Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. — 268 b.

7. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions // Child Development. — 2011. — Vol. 82, No. 1. — P. 405–432. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x.

8. OECD. OECD Learning Compass 2030: A Series of Concept Notes. — Paris: OECD Publishing, 2019.